

УДК 167/168+37.04

ББК 87.255+70

С 38

ISBN 978-966-2633-33-7

Синергетика і освіта : Монографія / За ред. В. Г. Кременя. – К. : Ін-т обдаров. дитини НАПН України, 2014. – 348 с. – С. – 114-137.

*Ілляхова Марина Володимирівна,
кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії і освіти дорослих Центрального інституту
післядипломної педагогічної освіти ДВНЗ «УМО» НАПН України*

РОЗДІЛ 5.

МОДУС АНДРАГОГІКИ У СИНЕРГЕТИЧНІЙ МОДЕЛІ ОСВІТИ

Людство непомітно, досить швидко – упродовж двох-трьох десятиліть – опинилося в абсолютно новому світі, частково знайомому, але вже іншому. Нова реальність характеризується підвищеною невизначеністю, щовбудована до соціальних практик та змінює їх стандартні патерни. Ми намагаємося адаптуватися до світу, який швидко змінюється та постійно висуває нові, неочікувані вимоги, але стихійне підлаштування до інфозмін почасти є невдалим. Ми розуміємо, що потрібно мислити інноваційно, креативно, але маємо досить сумнівні уявлення про спосіб такого мислення. Ми вступаємо до сфери незвіданого, не маючи відповідного досвіду, знань та підготовки, оскільки старі, традиційні способи навчання та виховання продовжують домінувати у сучасній системі освіти. Нині освіта продовжує керуватися простою казуальною детерміністичною логікою, орієнтуючись на готові моделі вирішення проблем, які колись надійно працювали. Невдачі дають імпульс для того, щоб замислитись над тим, як потрібно діяти, вони змушують нас усвідомити, що необхідно побудувати більш продуктивні, взаємоузгоджені відносини зі світом. Така ситуація має стимулювати самооновлення освіти в її інноваційних інтенціях. Нині перед сучасною

освітою гостро стоїть проблема перетворення мислення, що сформувалося під впливом ньютонівсько-картизанської парадигми, та створення нових способів орієнтації задля ефективної діяльності особистості в інфосоціумі.

5.1. Дивергенція сучасної освіти

Нині вищезазначена проблема загострюється і тому, що сучасна освіта у складних глобалізаційних процесах втратила єдність. Наразі відбувається плюралізація та розмивання меж поняття освіти, а саме– його традиційних підстав. Виникнення різноманітних освітніх систем, підходів і моделей створило певне свавілля у поглядах на навчання та його методи. Замість створення цілісної системи освітнього простору, сучасна освіта перетворилася на розгалужений комплекс різнофункціональних навчальних технологій. На емпіричному рівні вони існують і стихійно розвиваються як специфічні методики адаптації людини до середовища. Такі технології у вигляді всіляких тренінгів, різного роду ігрових ситуацій, підготовки до швидкого прийняття рішень, моделей поведінки в умовах бізнесових і фінансових ризиків тощо зводяться до механічного накопичення способів орієнтації людини задля швидкого досягнення успіху.

Багатоманітність сучасних освітніх практик впливає з різного ставлення людини до широкого спектру цілісної життєвої ситуації. Така розгалуженість сучасної освіти позначається поняттям «дивергенція». Термін «дивергенція» (латин. *divergere* – виявляти розходження, розбіжність) запропонував Ч. Дарвін для позначення розходження ознак в організмів однієї систематичної групи у процесі еволюції [24]. Надалі принцип дивергенції почав використовуватися для пояснення видозмін у природі. Дивергенція виникає в результаті пристосування великої групи до різних екологічних умов, унаслідок чого з'являються відмінності між схожими популяціями, що згодом обумовлює розбіжності в різних частинах ареалу вигляду. Відповідно, процес дивергенції призводить до виникнення нових видів.

На сьогодні це поняття увійшло до кола гуманітарних дисциплін: лінгвістики— як перетворення діалектів однієї мови на окремі мови (Д. Крістал, О. Швейцер, Р. Якобсон); психології— як «дивергентне мислення», що розвивається у різноманітних напрямках (Дж. Гілфорд); економіки— як випереджуючий індикатор руху цін. Зокрема, Н. Кравчук вважає, що «процеси конвергенції та дивергенції є проявом універсальної активності суспільства. Вони є основним принципом розвитку всього світу – поєднання та роз'єднання частин єдиного цілого» [13, С. 103]. Ці процеси виявляються у відношеннях та зв'язках різних структурних утворень. На рівні систем, що самоорганізуються ці співвідношення набувають цінності, оскільки утворюють множину «комбінаційних можливостей» (Н. Луман), «вільної варіації» (Е. Гусерль) [17]. Виявлення дивергентних тенденцій в освіті дозволить описати гетерогенність сучасних освітніх практик, розкрити динаміку систем, що самоорганізуються, виявити спільну основу дивергентних форм сучасної освіти та зрозуміти, як це співвідноситься з різноманітними сферами життєдіяльності людини задля утворення когерентного середовища.

Дивергенція освітніх практик може розглядатися як результат розосередження уваги і дій постнекласичної людини на різних елементах реальності, а також у зв'язку зі специфікою самих об'єктів, здатних бути такою реальністю. За активізацією їх використання знаходяться нові потреби суспільства та людини, тому відповідь варто шукати у специфіці цих потреб.

Життя постнекласичної людини перетворилося на рух по різноманітних тимчасових траєкторіях. У цілому відбувається розрив людини та буття, і як наслідок – розбіжності між потребами, мотивами, цілями і результатами діяльності людини. Відповідно, цей розрив компенсується потужним опосередкованим нашаруванням симулякрів – псевдодіяльності та псевдожиття, що спираються на псевдоцінності, псевдомотиви, псевдопотреби, міфи, ілюзії, утопії, театралізацію, фальсифікацію, рекламу

та інші коди семіосфери, що перетворилася на широкий простір відчуження людського буття.

Новоутворений тип людини – «гедоністичний егоїст» – спонукає філософів повсякчас ставити питання про антропологічну кризу. Специфіка «гедоністичного егоїста» виявляється у тому, що егоїзм є необмежним як раніше, а тотальним. Зокрема, С. Жижек вводить термін «егоїзм», який, на відмінну від «егоїзму», позначає природну турботу людини про самозбереження. Навпаки, «егоїзм» є сліпою пристрастю до задоволення, накопичення багатства та одержимістю успіхом. Егоїст «фанатично відданий меті примноження власного багатства, готовий не зважати заради нього на власне здоров'я та щастя, не кажучи вже про добробут власної родини та благополуччя навколишнього середовища» [7, С. 8]. За визначенням Ж. Липовецького, це «тотальний егоїст», який вже не вірить у світле майбутнє та прогрес, він бажає свободи, багатоманітності та негайного задоволення власних потреб та амбіцій: «Кожен бажає жити тут і зараз, залишаючись молодим та не бажаючи більше робити з себе нову людину» [16, С. 23].

Відповідно, пріоритетною для егоїста є лише приватна сфера: кар'єра, матеріальний добробут та ілюзорні «пошуки себе», що перебувають під впливом стремління розкрити власне «Я», а саме – реалізувати власну сексуальність, звільнитися від комплексів тощо. Наразі розповсюдженою думкою у сучасному суспільстві є те, що під глобальним впливом мас-медіа з їхньою культурою публічної сповіді зникає приватний простір особистості. Але насправді ж зникає саме публічний простір. За словами С. Жижека, людина, яка оголює власні думки, мрії, тіло у віртуальному середовищі абсолютно нічого спільного немає з явищем «ексгібіціонізму», оскільки вона не втручається в публічний простір, а навпаки – залишається у приватному, розширюючи його межі задля залучення до нього інших людей. Соціальна сфера, як і сфера трансцендентного, не викликає глибинної зацікавленості. Соціальні проблеми та проблеми релігійного характеру мобілізують

сучасного індивіда лише на короткочасний термін задля досягнення власного успіху. Тому бажання мати сім'ю супроводжується небажанням мати дітей, звернення до релігії не перешкоджає за принципом вседозволеності обрання конфесії та змішування їх відповідно до своїх потреб. Це, відповідно, призводить до морального спустошення та постійної незадоволеності реальністю.

Сучасний егоїст відчуває внутрішнє спустошення, що призводить до послаблення його вітальної сили, енергії, волі. Його «Я» втрачає свою ідентичність та цілісність, стає дезінтегрованим та невизначеним. Чим сильнішим виявляється бажання «розкрити свою самість», тим більш наочною є анонімність та пустота. Ж. Липевецький пише, що самотність стала банальним явищем: «Ми бажаємо, все більше віддалитися від оточуючих, та у той самий час ми не бажаємо залишатися наодинці з самим собою» [16, С. 77]. У результаті залежність від інших, з одного боку, та самоізоляція – з іншого, породжують суттєвий дисбаланс людської психіки, в якому досягнення бажаного комфорту, свободи та самореалізації залишається для людини недосяжним.

Зокрема, З. Бауман [3] вважає, що для визначення постмодерної людини якнайкраще підходять метафоричні образи «бродяги», «фланера», «туриста». У цих образах відображається невизначеність, нестійкість, перервність існування у сучасному суспільстві, де відсутність стійких моральних орієнтирів, високої мети та ідеалів стає нормою. «Бродяга» та «фланер» є кочівниками, які не мають пункту призначення, а «турист» сплачує за різноманітні враження та право не звертати увагу на почуття й проблеми інших. Життя для нього є нескінченною відпусткою, що транслюється на екрані телевізору. Взаємодіючи з іншими, людина все ж залишається у своєму власному приватному просторі, де співучасть замінюється на фізичну близькість та гостроту відчуттів. Тому у світі зростає дезінтеграція: руйнуються зв'язки, слабшає соціальна та міжособистісна солідарність, згасає соціально-політична активність. Сучасна більшість – це

юрба садиноких індівідуалістів, які випадають із культури та соціального життя, з кліповою свідомістю, ситуативною етикою та ціннісним плюралізмом. Вони проповідують свободу від усього, вважаючи за норму фрагментарність людських стосунків.

Прагнучи до безмежної свободи та розширюючи приватний простір, людина втрачає взаємоузгодженість, цілісність зі світом. Задля «одержимого успіху» вона стихійно обирає односторонні освітні практики, які пропонують замість цілісної системи векторів гармонізації життєдіяльності людини в інфосоціумі лише розгалужений комплекс способів орієнтації у нестабільних умовах. Таким чином, людина втрачає здатність керувати власним життєвим рухом в умовах сучасного, гетерогенного світу та перетворюється на статиста у стихійному вирії обставин.

Відбувається певний розрив між діяльністю людини та реальністю. Класична освіта намагалася подолати цей розрив шляхом створення універсальної моделі відповідності внутрішнього світу людини суспільним правилам, нормам, стереотипам мислення та поведінки. Класична освіта перетворилася, таким чином, на могутній механізм штучного моделювання поведінки людини. Як наслідок, відносини людини зі світом вибудовувалися у межах формуючого та соціалізуючого підходів класичної педагогіки. Формуюча технологія виховання дозволяла керувати поведінкою людини: заохочувати соціально позитивні дії і обмежувати соціально негативні. Формуючий та соціалізуючий підходи характеризують досить міцно вбудований у педагогічній свідомості лінійний принцип розвитку людини задля її соціальної ефективності. Але щоб бути успішною у сучасному гетерогенному світі, що постійно висуває нові, неочікувані вимоги, людина не може керуватися лише традиційними схемами планування та моделями поведінки. Сучасна ж система освіти просто не встигає перелаштуватися відповідно до змін потреб людини та суспільства.

На нові виклики інформаційного суспільства сучасна освіта відповідає своєю дивергенцією. Розрив «людина – реальність» вона долає

«політеоретичністю», «мультипарадигмальністю», намагаючись зберегти множинність підходів замість створення концептуальних засад задля їхнього синтезу. Нині освіта не спрямована на формування цілісного наукового світогляду. У кращому випадку, освіта зараз дає наукові фрагменти світу, які майже не пов'язані один з одним і які не покривають всі потреби людини. Вона створює, таким чином, динамічну схему всіх можливих відповідей, реакцій на певні базові проблемні ситуації. Така система одночасно розширює межі свободи і детермінує їх. Тобто вона відкриває низку творчих можливостей, що можуть бути лише відповіддю на ту ситуацію, яку система сама артикулює. Таким чином, вона задає межі можливих практичних дій. Намагаючись зберегти множинність відповідей, сучасна освіта перетворилася на комплекс дивергентних освітніх практик, які позбавлені єдиної герменевтичної основи.

Основою формування нової системи освіти має стати принцип самодетермінації освітньої діяльності. Відповідно, освіта людини має розвиватися так, що зміна ставлення людини до світу одночасно означатиме зміну безлічі впливів середовища на людину і зміну її потреб, що породжує нові дії. Звісно, завдання нової освіти не зводяться до механічного накопичення фрагментів освітнього досвіду і не вичерпуються ним. Вона має спиратися на самостійні принципи, які допоможуть людині навчитися оптимально не лише адаптуватися до невизначених станів різного середовища, а й підготуватися до спонтанних факторів, що супроводжують її у процесі життєдіяльності, тобто людина має бути готовою втрутитися до цього процесу і вміти керувати ним. Така модель освіти на сьогодні актуалізується в межах синергетики. Для того, щоб дії людини у невизначеній ситуації були ефективними, вона має поєднувати в собі суб'єкта та об'єкта, причину та метапричину, бути одночасно тим, хто приймає оптимальні, гармонійні рішення, і тим, дії кого підпорядковані цим рішенням та реалізують їх. Тобто вона має персоніфікувати невизначену

ситуацію і постійно бути центром її управління, здатною впливати на неї як на ціле і тримати її під постійним контролем.

Наразі стає визначальною ідея всезагального взаємозв'язку, взаємозалежності, когерентності, формуючи основу «нового холізму». Але цей світоглядний орієнтир, як назвав його В. Стьопін, має загальний, недостатньо визначений характер. Відповідно, на сьогодні в освіті відбуваються пошуки єдиної основи, зберігаючи дивергентність підходів і бачення проблеми. «Світоглядний орієнтир ще не викристалізувався у цілісну систему світоглядних універсалій, що впливають на спосіб осмислення, розуміння та переживання людиною світу» [24, С. 12].

Постнеокласична наука спрямована на осягнення та оволодіння складністю, а тому висуває завищені вимоги до холістичного світорозуміння, орієнтуючись на удосконалення системного мислення, на дослідження системних зв'язків якісно нового порівняно з класичними і некласичними уявленнями про системність. Ставляться задачі з виявлення подвійних зворотних зв'язків, які утворюють міжкомунікативну сітку, аналіз синергійних взаємовідносин різнопорядкових систем і механізмів, їх узгодженої взаємодії та співрозвитку. Виникає особливий інтерес до меж, які поєднують та розділяють системи різного рівня складності та різної природи. Саме тут, на стиках, як вважає філософ Е. Морен, з'являється можливість осягнути все невідоме, невизначене, складне, досліджувати перетини. «Пізнання світу як цілісного стає одночасно інтелектуальною та життєвою необхідністю [18, С. 122]».

Це передбачає розуміння світу у коректних нелокальних зв'язках, взаємовпливах та взаємозалежностях, які й створюють ефект включеності людини до світобудови. Синергетика виходить з того, що людина вбудована у соціум: з одного боку, вона так чи інакше підпорядковується соціокультурній системі, відчуває на собі її постійний та сильний вплив, а з іншого – вона здатна впливати на неї. Причому сила впливу значно зростає у ті періоди, коли суспільство опиняється у стані підвищеної нестійкості, тобто

коли система знаходиться у точці бифуркації – різноманітні шляхів розвитку. Саме в таких ситуаціях вона стає особливо чутливою до незначних флуктуацій. Порівняно з природою, у розвитку суспільства, культури та особистості роль незначних флуктуацій є особливо значимою, оскільки, як наголошує М. Каган, вплив цих факторів «помножується на вільний вибір суб'єктом діяльності програми своєї поведінки» [8, С. 40]. Це означає, що поведінка окремих людей, їхні ціннісні настанови, етичні норми, життєві цілі та інтереси набувають надзвичайно великої значимості та можуть відігравати вирішальну роль у подальшому розвитку подій. Погоджуємося з думкою І. Пригожина, що шлях, за яким має відбуватися подальший розвиток, ще не обрано. «Ми живемо в епоху флуктуацій, коли індивідуальна дія залишається суттєвою, коли від конкретних людей залежить виникнення флуктуацій, мікрозмін, що визначають належний напрямок перебігу подій» [22, С. 20].

У нестабільних станах людина змушена безпосередньо приймати нестандартні, творчі рішення, долати невизначеність ситуації, самовизначатися, тобто вчитися бути суб'єктом власного життя. Навчання такому самовизначенню, теоретичне освоєння та цілеспрямоване практичне оволодіння людиною динамікою можливостей, у яких вона постійно опиняється, і є синергетичним процесом андрагогічної освіти. А розвиток здатності людини бути суб'єктом власного життя – головне завдання андрагогіки як інноваційної освіти.

Центральною ідеєю андрагогіки як інноваційної освіти є неперервне усунення невизначеності статусу людини в світлі пізнавальних і діяльнісних практик упродовж усього життя, а також виявлення та розкриття все більш глибоких вимірювань її самості, нових глибин і масштабів її буття. М. Аكوпова вважає, що на сьогодні інноваційну освіту варто розглядати як «системну сукупність освітніх процесів, заснованих на активному застосуванні новітніх інформаційних та організаційно-педагогічних технологій, що передбачає упровадження теоретичних, практичних та педагогічних інновацій» [1, С. 150]. Специфікою ж інноваційної освіти є

формування особистості, яка компетентно, ефективно і креативно актуалізується у всіх сферах суспільного життя.

Андрагогіка є певною програмою адаптації людини до інтегрального світу, що формується. Головна мета – навчити людину жити у цьому світі. Ця програма не розрахована на виграш чи конкуренцію, бажання всім довести значимість своїх знань. Тут постає інша задача, не завжди звична для сучасної людини. Вона полягає у тому, аби навчити кожного виходити за межі власного егоїзму та бачити «Іншого», переживати його специфічний стан. Це формування здатності бачити світ не стереотипно, крізь власні фільтри, а разом з іншими у багатовимірності життєвих варіантів. Це дозволить людині вільно спілкуватися у відкритому для співробітництва світі. Зокрема, С. Кіров зазначає: «Освіта дорослих у сучасному суспільстві – це найважливіша умова творчого розвитку особистості, без якого неможливе ефективне функціонування людини у динамічному світі, що розвивається» [10, С. 30]. Відповідно, на сучасному етапі становлення освіти андрагогіка має забезпечити ефективне формування та розвиток креативності та інноваційного мислення дорослої людини.

Розробка цього комплексу уявлень сьогодні необхідна хоча б тому, що складність багатокомпонентних, міждисциплінарних – як природних, так і суспільних та пізнавальних проблем, до яких занурена сучасна людина, характеризується значною аморфністю, неоднозначністю, такими словами як «неточність», «невизначеність», «випадковість», «хаос». Це спонукає до застосування синергетичної методології до всієї повноти життєдіяльності людини, для якої необхідність отримання неперервної освіти стає все більш актуальною.

5.2. Андрагогіка як синергетичний процес

Універсалізм сучасної особистості полягає не в кількості відомостей з різних дисциплінарних сфер, що утримуються в пам'яті, а у володінні загальною системою орієнтації у потоці інформації, створенні чітких

способів відбору дійсно важливої та цінної інформації, формуванні вміння постійно поповнювати й оновлювати власні знання. За словами американського вченого М. Ноулза [19], пріоритетною задачею сучасної освіти є виробництво компетентних людей – таких людей, які здатні застосовувати свої знання в умовах постійних змін, чия основна компетенція полягає в умінні включатися до самоосвіти упродовж всього життя. Андрагогіка займається розв’язанням цієї задачі. Є. Пугачева та К. Солов’єнко зазначають, що вона є «однією з перспективних методик, що відповідає цим викликам. Найважливішими рисами андрагогіки є гнучкість і відкритість. Вона включає в себе різні, у тому числі – педагогічні, методи навчання, при цьому природно залучаючи весь світ до взаємодії андрагога з його учнем, тобто діючи максимально відкрито. Перевагою андрагогіки є її спрямованість на те, щоб пробудити в учневі бажання вчитися або переконати у необхідності цього» [20, С. 37].

Андрагогіка, як наука про освіту дорослих, навчає людину швидкої адаптації до всіх суспільних перетворень, змін на ринку праці та освітніх трансформацій, а також забезпечує різні шляхи самовдосконалення, самоосвіти та формування креативного мислення. За матеріалами ЮНЕСКО [19], пріоритетним завданням освіти дорослих є забезпечення людини комплексом знань та вмінь, необхідних для активної творчої діяльності, підвищення її компетенції та вмінь постійного самонавчання упродовж усього життя. Ефективність професійної та особистісної самореалізації і самовдосконалення людини безпосередньо залежить від формування та змін у ціннісній структурі особистості. Оскільки особистісні цінності мають тенденцію змінюватися під дією різних обставин, сформоване ставлення до власної професії спрямовує людину до активного особистісно-професійного розвитку, творчого пошуку, процесу формування особистості, зорієнтованої на високі професійні досягнення. Саме в цьому аспекті андрагогіка спирається на знання з акмеології.

За своїм змістом акмеологія є новою наукою, що розробляє методологію, технології та практичні засоби, що забезпечують реальне вдосконалення людини. Розробники теорії андрагогіки в Україні (О. Пехота, В. Пуцов, Л. Набока) вважають, що «об'єднуючим методологічним елементом андрагогіки та акмеології є категорія дорослого суб'єкта, що розкриває сенсожиттєві якості особистості, її творчу інтуїцію, ініціативу й акмеологічні резерви» [19, С. 12–13]. Завдяки актуалізації цих якостей особистість досягає високого рівня професіоналізму та креативної майстерності. Ю. Калиновський [9] аналізує андрагогіку як дисципліну, що дозволяє дорослим, які готуються до соціальної професійної творчості, виховувати здатність до самостійного та відповідального мислення. Відповідно, стратегічною метою андрагогіки є відкриття нових технологій освіти, самоосвіти, виховання та вдосконалення дорослої людини, а також інтенсивне впровадження у соціально-педагогічну практику.

Група вчених з Ноттінгемського університету розробила андрагогічну систему освіти, головною метою якої є розвиток критичного, творчого мислення, інтегрованого з чуттєвою сферою людини. Головні положення теоретичних підходів ноттінгемської групи до навчання дорослих полягають у тому, що потенційні можливості постійного розвитку мислення та почуттів у дорослих виявляються в якісних змінах розумових структур. У дорослих переважає творче та критичне мислення, що сприяє всебічному розвитку, на відміну від некритичного сприйняття чужих думок. Одним з основних компонентів успішного навчання дорослих є постійна реінтеграція когнітивної та емоційної сфер, де знання є відкритою системою, що постійно оновлюється множинністю потоків інформації.

Розуміння андрагогіки як моделі освіти, що формує в особи здатність до інноваційного мислення, соціальної та професійної мобільності, потребу в самоосвіті, здатність реагувати на непередбачувані, змінні умови та можливість впливати на них є синергетичним. Саме з позицій синергетики, на думку В. Буданова, освіта перетворюється на «нелінійну ситуацію

відкритого діалогу, прямого та зворотного зв'язку, на процес, що сприяє пробудженню власних сил того, хто навчається, співробітництву з собою та іншими учасниками освітнього процесу» [4, С. 97]. Такий процес, на відміну від традиційної моделі засвоєння знань, розкриває креативні ресурси людини та формує у неї здатність змінювати способи власної діяльності у складних, нестабільних умовах.

У нестабільних умовах людина змушена безпосередньо приймати нестандартні, креативні рішення, переборювати невизначеність ситуації, самовизначатися, тобто вчитися бути суб'єктом власного життя. Така самодетермінація, самоорганізація, практичне оволодіння дорослою людиною динамікою власних можливостей є синергетичним процесом. Але самодетермінація є складним процесом для дорослої людини. Основна проблема полягає у специфіці когнітивних та емоційних процесів. Доросла людина без особливих зусиль здатна самостійно поставити проблему, застосувати для її вирішення апробовані схеми, взяти на себе відповідальність за події, подальший розвиток справи тощо. Але коли йдеться про здатність до оновлення знання, нестандартного підходу до вирішення проблем, визнання критики, аналіз власного професійного розвитку, пошуки засобів саморозвитку упродовж подальшої професійної діяльності, вона натикається на перешкоди, які визначають замкненість її мислення, ангажованість свідомості соціально-професійними, економічними, психофізіологічними чинниками. Дж. Лерер, аналізуючи нейрофізіологічну структуру людського мислення, зазначає, що «ми створюємо шаблони за підсумками досвіду взаємодії, які мають принести успіх у майбутньому (в особистісних відносинах, політиці, бізнесі, азартних іграх тощо)». Коли людина розпізнає знайомий шаблон поведінки, «мозок виробляє біохімічний гормон задоволення – дофамін. Коли ми слідуємо своїм шаблонами і при цьому успішні в своїй системі координат, ми отримуємо додаткову порцію дофаміну» [15, С. 57]. Основна проблема полягає у тому, що коли людина помиляється або все відбувається не так, як ми того очікуємо, ми не

отримуємо бажаного задоволення та запам'ятовуємо ситуацію. Наступного разу у нас будуть інші очікування. Біохіміки стверджують, що наша «система винагороди» працює, постійно навчаючись. Варто зазначити, що ми самі обираємо випробування. Якщо ми їх проходимо, то незалежно від результатів відчуваємо задоволення. «Це змушує нас і далі йти на помилки, нам здається, що так ми краще розуміємо світ» [15, С. 177].

Зокрема, А. Шюц, розмірковуючи про структуру мислення, стверджував, що кожен крок людини у тлумаченні світу постійно спирається на запас попереднього досвіду, як власного, так і досвіду інших людей. Весь цей безпосередній та опосередкований досвід утворює певну єдність у формі запасу знання людини, який, у свою чергу, слугує їй схемою для кожного відповідного кроку тлумачення світу. Кожний акт такого тлумачення є тлумаченням у межах вже витлумаченого, всередині переважно добре знайомої дійсності. Окрім того, людина впевнена у тому, що вже відомий світ і надалі залишатиметься таким самим, відповідно, і досвід зберігатиме свою значимість. З цього припущення випливає, що всі попередні успішні дії можна повторювати. Доки структура світу може сприйматися як константа, доти попередній досвід залишатиметься актуальним та зберігатиметься здатність впливати на світ у визначений спосіб. «Актуальний досвід переживається мною переважно як щось безсумнівне у своєму ядрі, хоча він, безперечно, є принципово “новим”. Послідовність переживань у природній настанові типово створює ланцюг самозрозумілостей» [17, С. 24], – зазначає А. Шюц.

Виходить, що доросла людина переживає світ як упорядковану систему певних стосунків, хоча її суб'єктивні тлумачення суспільних порядків залежать від її позиції, яка частково нав'язується їй та визначається біографічним ланцюгом її рішень. Людина завжди перебуває в певній соціальній ситуації, в якій структури її релевантності об'єднуються зі спогадами про минуле, про колишні рішення, розпочаті дії у цілісну систему планів.

Визначаючи характерні ознаки стереотипного мислення, відомі синергетики *В. Аршинов, В. Буданов та В. Войцехович [2]* вважають, що наступні положення – розуміння хаосу як виключно деструктивного явища; розгляд випадковості як другорядного, побічного фактору, який не має принципового значення у пізнанні та розвитку; розуміння нестійкості та нерівноваги лише як негативних та руйнівних факторів; твердження, що процеси, які відбуваються у світі та суспільстві, є незворотними за часом та передбачуваними на необмежено великі проміжки часу; уявлення про те, що процеси та явища мають жорсткий причинно-наслідковий зв'язок; розвиток є лінійним, поступальним, безальтернативним, а минуле становить лише історичний інтерес; твердження, що результат зовнішнього управляючого впливу є однозначним і лінійним, передбачуваним наслідком докладених зусиль, що відповідає схемі «вплив – бажаний результат», – призвели до кризи лінійного мислення, *відповіддю на яку стала синергетика як наука про дослідження відкритих систем, що самоорганізуються.*

Таким чином, можна виокремити і основні положення синергетики: випадковість є головним механізмом самоорганізації; ускладнення структур відбувається через нерівноважність, флуктуації, біфуркації; у відкритих, дисипативних нерівноважних системах можуть виникати темпоральні структури, які є зворотними; у результаті біфуркаційних змін майбутнє передбачити майже неможливо, оскільки можливі багатоваріативні сценарії.

При застосуванні принципів синергетики до системи освіти дорослих можна вирішити такі основні андрагогічні проблеми: стереотипізацію мислення, актуалізацію креативності, розвиток творчого потенціалу особистості. Це дозволить створити інтегровану теоретико-методологічну модель андрагогіки як інноваційної освіти, що орієнтована на практичну герменевтику індивідуальних випадків. Основою такої моделі дослідження причин виникнення дисипативних коливань у свідомості особистості, що призводить до абсолютно нової організації системних елементів її саморозвитку. Такий саморозвиток характеризується

спонтанністю, комбінуванням різноманітних елементів життєсвіту, випадковістю, можливістю.

Фундамент основних принципів андрагогіки як синергетичного процесу визначають наступні положення: людина у кожний момент своєї життєдіяльності є частиною тієї чи іншої потенційної, можливої ситуації, невизначеність якої вимагає від неї самовизначення, прийняття оптимальних рішень. У поточних життєвих ситуаціях присутня суб'єктивна невизначеність, нерозуміння людиною можливостей ситуації, в якій вона перебуває, що робить її іграшкою або жертвою стихійного розвитку обставин. Людина має оволодіти стихійним хаосом, освоєнням нових життєвих альтернатив, можливостями перетворення себе на активного суб'єкта власного життя.

Принцип самоосвіти. Оскільки самоосвіта пронизує весь процес навчання та саморозвитку особистості, забезпечує його неперервність і ефективність, основною метою андрагогіки є не навантаження особистості знаннями, а забезпечення умов для його самостійного оновлення. Таке самостійне перетворення передбачає внутрішню активність, що виводить особу за межі встановлених стандартів, стереотипів, суспільної необхідності. Відповідно, андрагог має спрямовувати, стимулювати особу до самоосвіти, допомагати їй орієнтуватися в інформаційних потоках та адекватно використовувати нове знання. Адже освічена людина – це та, яка вміє вчитися, змінюватися, яка розуміє, що будь-яке знання є лише вірогідним, ненадійним, відносним, необхідним же є лише процес пошуку знань. В андрагогіці замість традиційних контролюючих та дисциплінуючих форм впливу на особистість виступає досягнення високого рівня зацікавленості особистості у самоосвіті. Створюються умови для виникнення у дорослої людини стійкої потреби управляти своїм професійним розвитком, здатності вибудовувати та корегувати його залежно від обставин, що змінюються.

Принцип самодетермінації. Життєдіяльність людини перебуває у постійній необхідності вибору, тобто містить високу частку невизначеності.

В оптимальному усуненні цієї невизначеності й полягає самодетермінація людини, тобто самовизначеність людиною власної поведінки, свободи волі, внутрішньої мотивації. У процесі життєдіяльності людина завжди опиняється у багатовимірності соціальних, психологічних станів, буденних, інформаційних потоків, наукових, світоглядних орієнтацій. Перебуваючи на перетині змінних станів, потоків, орієнтацій, людина не завжди може адекватно відреагувати на відповідну динаміку, тобто визначити новоутворену ситуацію як самостійну реальність і діяти відповідно до її специфіки. У такому разі доросла людина втрачає здатність мислити відповідно до ситуації та повсякчас застосовує вже набуті, визначені як успішні схеми дій, тобто її поведінка стає неадекватною щодо ситуації. Андрагогіка сприяє підготовці дорослої людини до ефективної поведінки в станах неповної визначеності, вчить оптимальним переходам з однієї ситуації до іншої, вмінням контролювати зміщення домінант діяльності в умовах різних впливів, спрямовує процес самоактуалізації та ефективного отримання бажаного результату або недопущення небажаного.

Принцип самоактуалізації досвіду. Згідно з цим принципом, андрагогіка спрямована на індивідуальний досвід слухача. Якщо інформація, знання, на яких акцентується увага, далекі від практичної діяльності, нехтують досвідом слухача, не відповідають його освітнім потребам, то ефективність процесу освіти знижується. Умови та організація навчання дорослої людини мають відповідати її індивідуальним запитам та враховувати її особистісний досвід. Тобто андрагогіка має використовувати досвід слухача як одне з джерел навчання.

Принцип самокорекції. Особливістю андрагогіки є те, що вона має віковий характер та повинна враховувати специфічні особливості мислення дорослої людини. Розробники андрагогічної моделі навчання О. Пехота та В. Пуцов вважають, що з «віком мотивація до набуття нових знань помітно слабшає» [19, С. 43], також погіршується сприйняття нового матеріалу та слабшає оперативність і гнучкість процесів мислення. Посилаючись на

вчення про динамічну рівновагу особистості та середовища Ю. Панасюка, дослідники зазначають, що у даному випадку йдеться про «гомеостаз – тенденцію психіки зберігати свій “статус кво” при змінах (не принципового характеру) в оточуючому середовищі, на основі принципу саморегуляції» [19, С. 43]. Механізм, що підтримує гомеостаз дорослої людини, активно функціонує та перешкоджає будь-яким впливам на систему у вигляді змін. Освіта дорослих має допомогти людині усвідомити «метаморфози свідомості», позбутися стереотипного визначення себе як «джерела всіх знань» та звільнитися від суб’єктивних фільтрів, що утворюють оціночні судження та перешкоджають сприйняттю нового.

Принцип актуалізації результатів навчання. Для дорослої людини навчання є не ціллю, а засобом вирішення життєвих проблем і досягнення інших цілей. Тому навчання має будуватися не за предметними, а за проблемними ситуативними ознаками. Результативність андрагогічної освіти не вимірюється бездоганним володінням знаннями або вміннями. Для слухача рівень розвитку вмінь визначається його здатністю до творчості, креативності, інноваційності, мобільності у застосуванні знань, умінь та навичок до оптимального вибору способу діяльності. Самоактуалізація особистості досягається шляхом стимулювання внутрішньої активності, що дозволяє вийти за межі встановлених стандартів розуміння власної діяльності. Тому андрагогічний процес спрямовано на оволодіння кожним методологією постійної та ефективної актуалізації результатів навчання, вміння перетворювати зовнішні умови відповідно до власних поточних потреб.

Принцип інтерсуб’єктивності. Визначальним в освіті дорослих є особливий характер взаємодії між андрагогом та слухачами. Це інтерсуб’єктивна взаємодія, що завжди організовується як діалог на основі звернення андрагога до внутрішнього досвіду та життєсвіту особистості. Цей процес характеризується досягненням взаємодовіри та взаємоповаги, за яких кожен є особистістю із власними цінностями, почуттями та думками. При

цьому утворюється атмосфера не конкуренції або змагання, а комфортної взаємодії задля вирішення практичних завдань, безпосередніх проблем, планування та управління андрагогічним процесом. Такий спосіб взаємодії не лише відображає настрої, переживання, інтенції учасників андрагогічного процесу, а й формує специфічну смислову царину, в якій кожен є автором такого смислоутворення. Відповідно, утворюється насичене активне середовище, що самоорганізується, в якому визначається саморозвиток особистості.

Принцип самоорганізації життєвого часу. Рефлексивна особистість завжди прагне до самовдосконалення заради досягнення високих результатів у своїй професійній діяльності. Андрагогіка має допомогти фахівцеві побачити його найближчі та віддаленні життєві та професійні перспективи. Для збільшення продуктивності та ефективності діяльності людина має забезпечувати самоорганізацію та самоконтроль свого життєвого часу. Андрагог має навчити слухача ефективно планувати власний час, допомогти зрозуміти свої справжні цілі та скласти план їхнього досягнення, розробити власну систему самоуправління часом. Також дорослій людині у своїй життєдіяльності важливо позбавитись від монотонності та рутини повсякденності, тому вона має вміти відводити час для різних видів діяльності. Таким чином, життєвий час стає стратегією для реалізації величезної варіативності сценаріїв власного життя та множинності перспектив. Сама можливість здійснити певну кількість планів, розпочати дії є дуже обмеженою часом. Людина може одночасно робити тільки щось одне, вона мусить включитися до накладеної на неї послідовності подій у зовнішньому світі. Тому їй потрібно вміти не лише планувати свої дії, розробляти часову послідовність своїх вчинків за ступенями терміновості, а й створювати безліч альтернатив відповідно до власних можливостей та неявних тенденцій когерентного середовища. Це забезпечує відкритість майбутнього та здатність мислити креативно.

Принцип розвитку креативного мислення. С. Кіров визначає: «Креативність і творче мислення є невід’ємними компонентами професійної підготовки фахівців-слухачів, оскільки це створює можливості для педагогів вивчати і використовувати новітні досягнення світової практики, та вносити свій внесок до розробки тих чи інших проблем з урахуванням наявного і набутого досвіду» [10, С. 41]. Життєдіяльність особистості одночасно є процесом накопичення різноманіття можливостей їх наступних тимчасових актуалізацій або кінцевих проявів. Реалізація попередніх можливостей завжди виявляється передумовою появи нових. Цей плинний, нестійкий комплекс флуктуацій, змін і взаємопереходів, нелінійних процесів упорядкування та хаотизації, актуального та потенційного є умовою появи самоорганізації, виникнення нового. Нове виникає в результаті флуктуацій як емерджентне, непередбачуване, у вигляді багатовимірного спектру можливих шляхів. Готовність до виникнення нового, до вибору з альтернатив уможливорює нелінійне мислення, креативність як здатність переорієнтовуватися на нові виміри, забезпечувати подальший саморозвиток. Креативність є своєрідною технологією генерації нового. Креативність здатна системно організувати теперішнє шляхом трансформації та керованого розширення сприйняття реальності як майбутнього. Підтримуємо думку Д. Чернавського [26] про те, що креативність – творче конструювання у режимі самоорганізації процесу мислення. У цьому сенсі креативність відрізняється від творчості, як генерації нового знання, вмінням використання вже існуючих актуальних властивостей, зв’язків, відносин, хоча і прихованих. Креативність передбачає створення, проектування таких властивостей із вже існуючих елементів. Андрагогіка має забезпечити вищий ступінь розвитку креативного мислення особистості, яка зможе створювати альтернативні шляхи розвитку своєї діяльності, безпосередньо приймати нестандартні, творчі рішення, долати невизначеність ситуації.

Принцип розвитку творчого потенціалу. Як відомо, творчість – це діяльність зі створення чогось якісно нового, оригінального у свідомості та

соціальної практиці. Вона характеризується продукуванням нових результатів, здатністю по-новому вирішувати старі завдання. Творча діяльність спрямована на майбутнє, вона виходить за межі усталених норм і стереотипів мислення. Вона орієнтована не на здійснення дії, а на реалізацію потенційних можливостей. Креативне, нелінійне мислення є умовою творчої діяльності особистості. Творчість характеризується некерованою спонтанністю, креативність – керованою продуктивною уявою. До того ж творчий потенціал є ресурсом творчих можливостей людини, її здатністю до здійснення творчих дій і творчої діяльності в цілому. Перш ніж вимагати від дорослої людини інновацій, потрібно створити умови, щоб вона усвідомила власні акмеологічні резерви, креативні ресурси та можливості їхньої реалізації (як це знання можна конструктивно використовувати при вирішенні зовнішніх і внутрішніх особистісних і професійних задач). Таким чином, андрагогіка є системою збудників і супроводу професійного саморозвитку та становлення професійної індивідуальності особистості.

Андрагогіка у цілому спрямована на становлення та розвиток цілісної особистості, для якої творче ставлення до навколишнього середовища та власної професійної діяльності є органічною складовою. Використання ж принципів синергетики в андрагогіці уможливорює створення креативного середовища, в якому реалізовуватимуться інноваційні ресурси особистості. Дорослий, який навчається, повинен оволодіти способами самодетермінації, самоактуалізації та самореалізації. Лише достатньо високий рівень розвитку андрагогіки зможе впливати через освіту дорослих на цивілізаційні процеси суспільства. Отже, зростаючий освітній потенціал особистості та суспільства повинен забезпечити потужні позитивні зрушення в економічній, інтелектуальній та духовній сферах.

5.3. Андрагогічний ефект: креативна діяльність

Розвиток креативності та творчого мислення є головною вимогою для формування андрагогічної компетентності спеціаліста, оскільки в умовах

високої невизначеності сучасності неперервна освіта має не лише забезпечувати адаптацію людини до критичних ситуацій, а й формувати здатність створювати альтернативні шляхи розвитку своєї діяльності, безпосередньо приймати нестандартні, творчі рішення, що не лише позбавляє людину від небажаних побічних результатів і енергійних витрат, а й створює можливість збереження максимальної гармонії особистості з неоднозначним життєвим контекстом. Що означає діяти креативно та з чого має виходити людина, яка опинилася у нестабільній ситуації, аби перетворити її невизначеність на когерентне середовище?

Невизначеність є ситуацією відкритої перспективи, що, з огляду на свою багатовимірність, не містить наявних переваг і пріоритетних тенденцій та є комплексом багатовимірних можливостей і альтернативних актуалізацій. Такий стан є плінним, нестабільним, несамостійним, і саме тому під цілеспрямованим впливом він може змінюватися задля реалізації бажаних для людини подій. Суттєву роль у житті особи може зіграти будь-яка випадковість подібно до того, як подальша доля синергетичної нерівноважної системи в точці біфуркації визначається випадковими малими впливами. Від поведінки людини у невизначеній ситуації залежить характер не лише поточних результатів, а й майбутні перспективи, можливості та результати її життєдіяльності. З огляду на це, життєдіяльність особистості виявляється у русі від одного стану невизначеності, тобто комплексу можливостей, до іншого. Відповідно, життя одночасно є і накопиченням різноманіття, і переходом від одних можливостей до інших. Реалізація попередніх можливостей завжди виявляється передумовою появи нових.

Невизначеність ситуації можна порівняти, наприклад, зі станом неусвідомлюваного, несформованого задуму митця, як-то перший штрих майбутньої картини або мотив головної теми симфонії, які містять безліч варіантів остаточного втілення у кінцевому результаті у формі різноманітних ескізів, гіпотез, моделей, варіантів, сценаріїв. Для людини включення до

стану невизначеності виявляється у необхідності встановлення оптимальних відносин з нею і активної участі у подіях, що з нею пов'язані.

Стан невизначеності є коливанням і боротьбою різних можливостей. Це подібно до гераклітівського вогню, що перебуває у постійній зміні та невизначеності власних форм, або до образу «дитини, яка грає камінцями». Тобто світ постійно грає можливостями, а час створює цю множинну багатовимірність. Зокрема, В. Полікарпов зазначає, що час наче Бог, який сумує та від суму створює всю багатоманітність існуючого. Живучи, пізнаючи, страждаючи, ми лише розважаємо Його. Але ми зрозуміли одне з правил Його гри – ніколи не повторюватися. Отже, світ постійно виникає знову, а цей процес неможливий без зворотного зв'язку [21]. Включення до цього зворотного зв'язку дозволяє: по-перше, передбачувати майбутні події; по-друге, створювати бажані події; по-третє, знищувати небажані події. Тобто темпоральний зворотний зв'язок засновано на тому, що образ цільової причини присутній у теперішньому для того, щоб коригувати рух до себе та виправляти його відхилення. Світ буття впливає на світ існування завдяки інституціональним матрицям. Така матриця повністю присутня у теперішньому, але розгортається послідовно, створюючи перебіг часу події. У теперішньому завжди є цільова причина події, що забезпечує темпоральний зворотний зв'язок. Людина може і не знати, чим закінчиться подія, але вона вже є наперед визначеною кінцевим відрізком, що знаходиться поза нашою свідомістю, у нашому майбутньому. Поява інституційної матриці та створення нею траєкторії події визначається спостерігачем, який знаходиться наприкінці події.

Відповідно, певну подію можна передбачити, змінити або підготуватися до неї. З позицій синергетики людина у жодному разі не є іграшкою долі, навпаки, вона має величезну варіативність сценаріїв власного життя та множинність перспектив. Ця відкритість майбутнього та здатність світу створювати інновації обумовлена тим, що випадковість, внутрішня спонтанність є основою буття. Народження нового можливе лише у світі,

сповненому випадковостями. Кожен момент пов'язаний з певною подією у майбутньому, яка є його атрактором. Атрактор є цільовою причиною, що викликала подію. Він є активним стійким центром потенційних шляхів розвитку, здатним організувати оточуючу дійсність. Актуалізація частини можливостей, випробовування того, що можна, а що не можна здійснити у світі тут і тепер, що є доступним та бажаним для здійснення у певній ситуації, яка має визначену просторово-часову конфігурацію, створює нелінійний образ часу.

Якщо суспільство потрапляє, за висловами відомих синергетиків О. Князевої та С. Курдюмова, до «конусу притягнення нового атрактору», тобто до свого майбутнього історичного стану, то саме він визначає напрям подальшого розвитку, перетворює теперішнє. У цьому сенсі можна говорити про те, що соціальна система будується з майбутнього, детермінується ним і що «теперішнє визначено майбутнім» [12, С. 25]. Фактор присутності майбутнього у теперішньому відкриває простір для людської діяльності, яка може допомагати майбутньому, пришвидшувати темп процесів, що зумовлюють виникнення нових станів соціальної системи. Синергетична ідея передетермінації майбутнім, можливо, і обмежує таку діяльність, але разом з тим актуалізує творчі можливості особистості.

Неявна присутність майбутнього у теперішньому та його невлдимий для нас вплив висуває надзвичайно високі вимоги до наших планів, цілей, дій, думок. Таким чином, ми змушені діяти креативно, що означає вміти конструювати бажане майбутнє та створювати когерентне середовище. Для цього необхідно: по-перше, вловити головну тенденцію розвитку, тобто визначити, яким є новий атрактор, оскільки лише такі незначні впливи можуть виявитися ефективними, тобто визвати сильний резонанс. По-друге, такі дії, впливи мають бути узгодженими з внутрішніми потенціями соціокультурної системи. Адже здійснити можливо далеко не все, що ми забажаємо, а лише те, що відповідає можливостям системи та її «еволюційному тренду» [14, С. 15]. Представники синергетики наголошують,

що образ бажаного майбутнього та соціальне конструювання, яке на нього спирається, не можуть бути довільними. Окрім того, впливи не мають бути грубими: «дозволь системі самій організувати себе», та «малим викличеш велике, а великим не завжди досягнеш малого» [12, С. 40]. Це пробуджуючі, стимулюючі, мотивуючі впливи, їхня задача полягає у тому, щоб активізувати те, що вже є, сконструювати те, що вже почало «самоконструюватися». Таким чином, лише особистість, яка здатна діяти креативно, може вибудовувати гнучкі структури, що приводить до виникнення нового.

Проблемними залишаються питання: чи здатна людина так глибоко зрозуміти природу соціокультурної системи, частиною якої вона є, щоб правильно прорахувати, до якого потоку потрібно спрямовувати свою активність? Чи може людина визначити, що відповідає «еволюційному тренду», а що – ні? Як здійснити адекватну оцінку теперішнього та перспектив майбутнього? Якою мірою ці оцінки можуть бути незалежними від впливу соціальної системи, її нормативів, цінностей, уявлень? Розуміння цих проблем, їх вирішення і усвідомлення має забезпечити андрагогіка, спираючись на принципи синергетики.

Така інноваційна модель неперервної освіти має сприяти формуванню та реалізації креативної діяльності людини задля створення та планування бажаних життєздатних смислових систем. Адже «рівень освіченості людини тим вище, чим ширше сфера діяльності та вище ступінь невизначеності ситуацій, в яких вона здатна діяти самостійно, – зазначає Є. Солодова, – чим більш широким спектром можливих способів діяльності вона володіє, тим ґрунтовнішим є вибір одного з таких способів» [23, С. 245]. Таким чином, можна визначити, що креативна діяльність це: по-перше, здатність діяти в ситуації невизначеності, що передбачає здійснення вибору способу дії та обґрунтування цього вибору; по-друге, здатність діяти самостійно передбачає саморозвиток особистості у процесі безперервної освіти; по-третє,

здійснювати самостійно вибір і самостійно створювати альтернативи розвитку.

Варто зазначити, що ми можемо проникати до глибин світу, його потенцій у більш високій мірі, ніж це реально виходить. Можливе, неактуалізоване у бутті є набагато суттєвішим, багатшим за те, що вже реалізоване. Те, що, на перший погляд, неможливе у дійсності, можна реалізувати у власній уяві, будуючи паралельні світи та розгортаючи можливі лінії подій. Якщо зазвичай у точці біфуркації в результаті здійснення складного акту екзистенційного вибору ми реалізуємо лише один шлях, то у внутрішньому часі ми здатні обирати всі можливі шляхи, тим самим створюючи різноманітні майбутні події, які, зі свого боку, також примножуються. Відповідно, нереалізоване існує водночас із реалізованим і може з ним взаємодіяти. «Я» входить до часу із нього самого, він не є зовнішнім, він є принципом реалізації «Я» у світі й має змістовний характер. Активне оволодіння часом та активне конструювання майбутнього, усвідомлений вибір бажаного майбутнього із спектру потенційно можливих забезпечують живу систему смислом.

Для конструювання бажаного майбутнього людина має вміти приймати креативні рішення в умовах глибокої невизначеності, що обумовлено ростом складних соціальних процесів. Для цього необхідний інтелектуальний альянс між передбаченнями, професійною інтуїцією, виробництвом інновацій та управлінською діяльністю. Також необхідно глобально мислити, активно, адекватно до ситуації діяти та створювати взаємоузгоджений світ відповідно до власних можливостей та неявних тенденцій когерентного середовища. Це настанови не просто на бажане, а на здійснене майбутнє. За словами лауреата Нобелівської премії з фізики Д. Габора, майбутнє неможливо передбачити, але його можливо створити.

Навчатися діяти креативно означає оволодіти методологією постійної та ефективної гармонізації життєдіяльності людини не лише у стійких, а й у мінливих умовах соціального життя. Це реалізується у набутті

людиною вміння бачити найближчі варіанти, забезпечувати їх різноманіття та умови для виникнення нових, а також зберігати єдність елементів у їхньому зв'язку. Виникнення нового можливе лише там, де для цього існують значні можливості та є свобода вибору. У даному випадку діє принцип надмірності, завдяки якому виникають та зберігаються всінові елементи, незалежно від того, чи є найближчі перспективи включення їх до сформованої системи. Саме це надмірне різноманіття створює спектр можливих напрямів розвитку, надає матеріал для відбору найбільш оптимальних тенденцій цього розвитку. Діяти креативно – це оптимально формувати своє життя як перехід від однієї фази гармонійної життєвої ситуації до іншої, що утворює когерентне середовище, гармонію між «Я» та його діями, намірами, можливостями. Креативна діяльність – це можливість схоплення можливостей, що створює невизначенність ситуації та перетворення їх на одну з альтернатив бажаного майбутнього.

Таким чином, андрагогіка як інноваційна модель освіти задля розвитку цілісної професійної особистості має створювати когерентне середовище, в якому креативна діяльність особи буде її природним станом. Лише завдяки використанню принципів синергетики андрагогіка сприятиме підготовці креативно-ефективної поведінки людини у невизначених станах, формуватиме здатність людини до оптимальних переходів з однієї альтернативи до іншої, забезпечить розвиток вмінь людини контролювати трансфер домінант власної діяльності в умовах різних впливів середовища, здатності визначити потрібний напрямок процесам подальшої актуалізації подій, бачити можливості системи і визначати «еволюційний тренд», а також ефективно зумовити отримання бажаного результату, формувати бажане майбутнє.

Література

1. *Акопова М. А.* Проблема актуализации инновационного (творческого) мышления в системе постдипломного образования /

М. А. Аكوпова, Н. Г. Ферсман // Науч.-технич. ведомости СПб государственного политехнического университета. –2010. – № 105. – С. 148–152.

2. *Аришинов В. И. Синергетическая парадигма. Многообразие поисков и подходов / В. И. Аришинов, В. Г. Буданов, В. Э. Войцехович. – М.: Прогресс-Традиция, 2000. – 536 с.*

3. *Бауман З. Глобализация. Последствия для человека и общества / З. Бауман; [пер. с англ.]. –М.: Издательство «Весь Мир», 2004.–188 с.*

4. *Буданов В. Г. Синергетические стратегии в образовании / В. Г. Буданов // Философские проблемы образования. – М.: РАГС, 1996.*

5. *Буданов В. Г. Методология синергетики в постнеклассической науке и образовании / В. Г. Буданов. – М.: УРСС, 2007. –232 с.*

6. *Дудина М. Н. Образование взрослых: от педагогики к андрагогике и акмеологии / М. Н. Дудина // Современные наукоемкие технологии. – 2008. – № 5. – С. 13–15.*

7. *Жижек С. Год невозможного. Искусство мечтать опасно / С. Жижек; [пер. с англ.]. – М.: Издательство «Европа», 2012. – 272 с.*

8. *Каган М. С. Синергетическая парадигма – диалектика общего и особенного в познании различных сфер бытия / М. С. Каган // Синергетическая парадигма. Нелинейное мышление в науке и искусстве. – М.: Прогресс-Традиция, 2002. – 495 с. – С. 15–21.*

9. *Калиновский Ю. И. Введение в андрагогику. Мобильность педагога в образовании взрослых: Монография / Ю. И. Калиновский. –М., 2000. –214 с.*

10. *Киров С. Г. Андрогагические аспекты формирования корпоративной компетентности современного специалиста / С. Г. Киров // Человек и образование. – 2010. – № 1. – С. 28–49.*

11. *Князева Е. Н., Курдюмов С. П. Основание синергетики. Человек, конструирующий себя и свое будущее / Е. Н. Князева, С. П. Курдюмов. – М.: КомКнига, 2007. – 232 с.*

12. *Князева Е. Н., Курдюмов С. П.* Синергетика: нелинейность времени и ландшафты коэволюции /Е. Н. Князева, С. П. Курдюмов. – М.: КомКнига, 2011. – 272 с.
13. *Кравчук Н. Я.* Дивергенція глобального розвитку: сучасна парадигма формування геофінансового простору: Монографія /Н. Кравчук. – К.:Знання, 2012. – 784 с.
14. *Лайтман М., Хачатурян В.* Перспективы XXI века: Рождение интегрального мира / М. Лайтман, В. Хачатурян. – М.: ЛЕНАНД, 2013. – 304 с.
15. *Лерер Дж.* Как мы принимаем решения / Дж. Лерер; Пер. с англ. М. Бабичевой. – М.: Астрель:CORPUS, 2010. – 352 с.
16. *Липовецкий Ж.* Эра пустоты. Эссе о современном индивидуализме / Ж. Липовецкий; Пер. с фр. В. В. Кузнецова. – СПб.: Издательство «Владимир Даль», 2001. – 333 с.
17. *Луман Н.* Час і системна раціональність / Н. Луман; [пер. з нім.]. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 224 с.
18. *Морен Э.* Метод. Природа Природы /Э. Морен; Пер. с фр. Е. Н. Князевой. – М.: Прогресс-Традиция, 2005. – 464 с.
19. *Пехота О. М.* Андарагогічні проблеми у підготовці викладачів для системи післядипломної освіти / О. М. Пехота, І. В. Пуцов, Л. Я. Набока, А. М. Старєва. – К.: Видавничий дім «Букрек», 2006. – 96 с.
20. *Пугачева Е. Г., Соловьянко К. Н.* Эволюционная модель рынка труда специалистов / Е. Г. Пугачева, К. Н. Соловьянко // Alma mater (Вестник высшей школы). – № 6. – 2000. – С. 34–38.
21. *Поликарпов В. А.* Теория темпоральной обратной связи / В. А. Поликарпов. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.chronos.msu.ru/RREPORTS/Polikarpov_teorija-temporalnoi.pdf
22. *Пригожин И.* Кость еще не брошена / И. Пригожин // Синергетическая парадигма. Нелинейное мышление в науке и искусстве. – М.: Прогресс-Традиция, 2002. – 495 с. – С. 15–21.

23. *Солодова Е. А.* Новые модели в системе образования: синергетический подход: Учеб. пособ. /Е. А. Солодова; [предисл. Г. Г. Малинецкого]. – М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2012. – 344 с.
24. *Степин В. С.* Философия как деятельность по построению моделей возможного будущего / В. С. Степин // *Виртуалистика: экзистенциальные и эпистемологические аспекты / Рос.акад. наук. Ин-т философии; Ред. И. А. Акчурин.* – Москва: Прогресс-Традиция, 2004. – 383 с. – С. 10–25.
25. *Философия: Энциклопедический словарь / Под ред. А. А. Ивина.* – М.: Гардарики, 2004. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_philosophy/332/%D0%94%D0%98%D0%92%D0%95%D0%A0%D0%93%D0%95%D0%9D%D0%A6%D0%98%D0%AF
26. *Чернавский Д. С., Чернавская Н. М.* Проблема творчества с точки зрения синергетики / Д. С. Чернавский, Н. М. Чернавская. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://spkurdyumov.narod.ru/CherSyn10.htm>
27. *Шюц А., Лукман Т.* Структури життєсвіту / А. Шюц, Т. Лукман; Пер. з нім. В. Кебуладзе. – К.: Український Центр духовної культури, 2004. – 560 с.